

**Práva výkonných umělců v evropské legislativě:
Situace a základní prvky pro zlepšení**

O AEPO-ARTIS

AEPO-ARTIS sdružuje 27 organizací kolektivních správců práv výkonných umělců působící v 21 evropských zemích a zastupuje je na evropské úrovni. Je to nezisková organizace.

Hlavní cíle AEPO-ARTIS sestávají z vývoje a zabezpečení širšího uznání kolektivní správy práv výkonných umělců, posílení spolupráce na evropské úrovni mezi jednotlivými organizacemi a zlepšení ochrany práv výkonných umělců, především prostřednictvím mezinárodních i místních právních rámců.

Členy AEPO-ARTIS jsou:

Rakousko: LSG
Belgie: URADEX
Česká republika: INTERGRAM
Chorvatsko: HUZIP
Dánsko: GRAMEX a FILMEX
Finsko: GRAMEX
Francie: ADAMI a SPEDIDAM
Německo: GVL
Řecko: APOLLON, DIONYSOS a ERATO
Maďarsko: EJI
Litva: AGATA
Holandsko: NORMA
Norsko: GRAMO
Polsko: SAWP a STOART
Rumunsko: CREDIDAM
Rusko: ROUPI
Slovensko: OZIS a SLOVGRAM
Španělsko: AISGE
Švédsko: SAMI
Švýcarsko: SWISSPERFORM
Velká Británie: BECS

Sféra působnosti

Výkonní umělci působící ve všech oblastech – hudebníci, zpěváci, herci, tanečníci... – mají určitá práva spojená s duševním vlastnictvím, která jsou zaměřena na ochranu jejich výkonů a využití jejich práce. Tato práva byla zavedena na mezinárodní úrovni a následně na úrovni evropské.

Po uplynutí 15 let poté, kdy byla do evropské legislativy zavedena první ustanovení udělující práva umělcům, je revize této části takzvané '*acquis communautaire*' na předním místě programu jednání Evropské komise v roce 2007.

V porovnání s autorskými právy existují práva výkonných umělců teprve nedlouho a některé konkrétní aspekty souvisejí s jejich implementací. Jedním z nich je důležitost práv na odměnu za vykonanou práci, která podléhá kolektivní správě.

Tato studie si klade za cíl zhodnotit vliv *acquis communautaire* na ochranu práv umělců v 10 evropských zemích: v Belgii, České republice, Chorvatsku, Francii, Německu, Litvě, Holandsku, Španělsku, Švédsku a Velké Británii.

Pokrývá země, ve kterých práva umělců existovala již předtím, než se s nimi evropská legislativa začala zabývat – jako například v Německu nebo ve Francii – stejně jako země, kde jsou tato práva novinkou a jejich implementace je především důsledkem přijetí evropské legislativy – jako například Španělsko, Holandsko nebo Litva.

V tomto seznamu jsou zahrnuty dlouhodobé členské země Evropské unie, nové členské země i kandidátské země.

Odráží mnoho rozdílných národních situací ve vztahu k povaze práv udělených výkonným umělcům a souvisejícím správcovským praktikám.

Studie se podrobněji zaměřuje na následující aspekty práv umělců:

1. právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci v oblasti vysílání a komunikace s diváky zvukových záznamů vydaných k obchodním účelům;
2. právo na zveřejňování;
3. náhrada za pořízování rozmnoženin pro osobní potřebu jako doplněk výjimky z výlučného práva na reprodukci;
4. právo na půjčování;
5. nakládání se záznamy v audiovizuální oblasti;
6. doba trvání ochrany práv umělců.

Tyto položky pokrývá mezinárodní právní rámec – Římská konvence z roku 1961, Dohoda TRIPS z roku 1994, smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o výkonech výkonných umělců a zvukových záznamech z roku 1996 – a evropská legislativa, především Směrnice 92/100/EEC, Směrnice 93/98/EEC a Směrnice 2001/29/EC¹ – i národní legislativa.

Tato studie se záměrně zaměřuje na skutečná konkrétní fakta, která popisují, jakým způsobem a v jakém rozsahu mohou umělci využívat svá práva. Právoplatné a empirické ekonomické údaje se porovnávají mezi sebou a s popisy praktik správy těchto práv.

Informace byly převzaty přímo od sdružení kolektivních správců práv výkonných umělců a odborových organizací v daných zemích, aby bylo možno příslušným způsobem vyhodnotit přímý vliv evropské legislativy na situaci výkonných umělců, odhalit jakákoli možná neuspokojivá opatření nebo ta, která nejsou ošetřena směrnicemi, a podat návrhy na zlepšení ochrany výkonů.

¹ Směrnice 92/100/EEC z 19. listopadu 1992 o pronájemním a výpůjčním právu a o určitých právech souvisejících s autorským právem (zrušena a nahrazena její kodifikovanou verzí, Směrnici 2006/115/EC), Směrnice 93/98/EEC z 29. října 1993 o harmonizaci trvání ochrany autorských práv a určitých souvisejících právech (zrušena a nahrazena její kodifikovanou verzí, Směrnici 2006/116/EC) a Směrnice 2001/29/EC z 22. května 2001 o harmonizaci některých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

Nejdůležitější zjištění a doporučení

Přestože implementace jistých druhů práv se v některých zemích rozvíjí teprve poslední dobou, byla vyzkoušena a otestována v jiných zemích. Studie ukazuje, že evropský právní rámec měl a stále má rozporný vliv na využívání a uplatňování práv výkonnými umělci.

Výkonní umělci uplatňují svá práva jak prostřednictvím kolektivní správy, tak i individuálně, prostřednictvím smluv. Pozorování však ukazují, že navzdory prospěšným aspektům, které určití kolektivní správci zavedli ve smluvních kauzách některých výkonných umělců, běžné použití u většiny výkonných umělců spočívá v tom, že nemají jinou možnost, než se vzdát svých výlučných práv a namísto toho přijmout za podpis nahrávací nebo pracovní smlouvy jednorázový poplatek.

• Všeobecné předběžné zjištění se týká práva, které je důležité pro většinu výkonných umělců, a to „práva na odměnu za výkon“, které mohou uplatnit i poté, kdy převedli svá výlučná práva.

Podle evropské legislativy se výkonným umělcům zaručuje větší množství „výlučných práv“, které vyžadují jejich předchozí souhlas předtím, než se použije jejich výkon – například zvukový nebo audiovizuální záznam. Nicméně, v praxi se musí většina výkonných umělců vzdát uplatnění těchto práv ve prospěch těch, kteří jejich výkon zaznamenají a budou jej dále používat.

Po převedení výlučných práv si mohou výkonní umělci zachovat nějaká „práva na odměnu“, která se všeobecně považují za práva, jichž se není možno zřeknout ani je převést. Tato zbylá práva nedávají výkonným umělcům možnost autorizovat nebo zabránit použití svých výkonů, avšak umožňují jim dostat příslušnou odměnu za takové použití.

Podle evropských Směrnic 92/100 a 2001/29 mají výkonní umělci 3 hlavní záruky na odměnu za použití svých výkonů, která nejsou výsledkem uplatnění jejich výlučných práv:

- spravedlivá odměna v oblasti vysílání a sdělování zvukových záznamů vydaných k obchodním účelům divákům;
- náhrada za pořizování rozmnoženiny pro osobní potřebu jako doplněk výjimky z výlučného práva na reprodukci;
- spravedlivá odměna za pronájem v případě, že výlučná práva k pronájmu výkonného umělce byla převedena prostřednictvím smluvních klauzulí.

• K dnešnímu dni tvoří uplatňování těchto 3 kategorií práv na odměnu 95 % všech peněz vybraných sdruženími kolektivní správy práv výkonných umělců.

Co se týče vybraných výnosů, většina obvykle přichází ze spravedlivé odměny za **vysílání a sdělování zvukových záznamů vydaných k obchodním účelům veřejnosti**, které podléhá kolektivní správě ve všech 10 zemích a představuje v průměru **57 %** celkové vybrané částky.

Odměna za **pořizování rozmnoženin pro osobní potřebu** činí **38 %** z celé vybrané částky. To představuje důležitou a zcela oprávněnou odměnu pro výkonné umělce, jejichž nahrávky podléhají obecně rozšířeným kopírovacím praktikám – od různých zdrojů až po široký rozsah médií a zařízení. Mezi 10 studovanými zeměmi pouze zákony Velké Británie nepřiznávají žádný nárok na odměnu držitelům práv v případě rozmnožování pro soukromé nekomerční účely, neboť takové soukromé pořizování kopií není povoleno. Studie však ukázaly, že pořizování rozmnoženin pro osobní potřebu je ve Velké Británii běžnou praxí stejně jako v ostatních zemích a místní zákon, který se v současné době přehodnocuje, může v této oblasti přinést změnu.

Co se týče **práva na pronájem**, situace se v jednotlivých zemích výrazně liší. Přestože zákony v 9 z 10 studovaných zemí, s výjimkou Francie, stanovují, že pokud výkonný umělec převedl svá výlučná práva na pronájem na výrobce zvukového záznamu nebo filmu, uchovává si právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci. Takováto odměna představuje **méně než 1 %** z celkové částky vybrané kolektivními správci. V několika zemích zavedla inkasující sdružení kolektivní správu na podporu tohoto práva na odměnu. K dnešnímu dni pouze v Německu a Španělsku, a ve velmi omezeném rozsahu v České republice, se odměny skutečně vybírají pomocí kolektivních správců.

Důvody spočívají v tom, že toto právo na odměnu bylo nově implementováno, anebo – častěji – že organizace odpovědná za platbu není stanoven zákonem, což představuje zásadní překážku, která brání kolektivním správcům v uplatnění tohoto práva.

Další překážka spočívá v absenci ustanovení, která by byla zdrojem pomoci kolektivním správcům při uplatňování práva na odměnu.

Kromě toho, dosud nebyla vybrána žádná odměna na pronájem v rostoucím sektoru pronájmů online.

S ohledem na 3 druhy použití je jasné, že je třeba uvnitř základních ustanovení stanovit základní pravidla, která zaručí účinnost kolektivní správy:

- měla by být vyžadována kolektivní správa těchto druhů odměn a kde je třeba, měla by být povinná;
- organizace odpovědná za platbu, ve většině případů uživatel, by měla být jasně stanovena;
- mělo by být jasně stanoveno, že odměna musí být zaplacená a spravedlivě rozdělena mezi kategorie držitelů práv, kterých se to týká;
- tam, kde mají výkonní umělci právo na odměnu, toto právo by nemělo být převoditelné na žádnou jinou stranu, s výjimkou specifických účelů kolektivní správy.

Všechny tyto prvky jsou již zastoupeny v evropské legislativě, avšak nikdy se neobjevují všechny pohromadě v ustanoveních pokrývajících související práva.

• **Na poli internetových a nových služeb se zavedení nového práva na zpřístupnění služeb veřejnosti na vyžádání na evropské úrovni v roce 2001 ukázalo jako neúčinné pro výkonné umělce.** Tato informace shrnuje celou situaci: z 10 zkoumaných zemí pouze jeden kolektivní správce uspěl při vybrání celkové částky 32 eur pro všechny výkonné umělce v roce 2005! V době, kdy se vyvíjí více a více komerčních služeb pro stahování z Internetu, tato informace zdůrazňuje jasnou trhlinu mezi ochranou, kterou by *acquis* mělo poskytovat výkonným umělcům, a jejich nemožností se z ní doopravdy těšit.

Většina výkonných umělců převádí své výlučné právo na zpřístupnění spolu se všemi svými výlučnými právy, když podepisují nahrávací nebo pracovní smlouvu. Evropská legislativa nedokázala vzít v úvahu toto běžné použití: na rozdíl od směrnic přijatých v souvislosti s vysíláním a sdělování m zvukových záznamů veřejnosti, ustanovení *acquis* pro zpřístupnění záznamů výkonů online prostřednictvím služeb na vyžádání nedávají výkonným umělcům žádné právo na odměnu. Výsledkem je, že v praxi toto pravidlo na zpřístupnění jednoduše znamená, že většina výkonných umělců za ně nedostává žádnou odměnu.

Mimo to, právo na zpřístupnění prostřednictvím služeb na vyžádání nepokrývá všechny druhy internetového použití.

Užití online, stejně jako každý jiný druh užití, které podléhá právům k duševnímu vlastnictví, by mělo podléhat principům spravedlivé odměny držitelů práv. Systém aplikovaný na právo na zpřístupnění je třeba přepracovat tak, aby byl účinný pro výkonné umělce.

• **Zacházení s výkony na audiovizuálním poli je kompletním anachronismem:** zatímco nové služby online jsou již zahrnuty do *acquis*, evropští zákonodárci i nadále vylučují práva výkonných umělců související s vysíláním a sdělováním výkonů veřejnosti v audiovizuální oblasti. Byl zde dokonce zaveden i předpoklad převedení práv výkonného umělce na pronájem na výrobce filmu, které se může týkat všech výlučných práv výkonného umělce.

Situace s možností zachovat si a užívat právo na odměnu za různé druhy užití audiovizuálních nahrávek výkonnými umělci zůstává nesladěná a neúčinná. Důsledkem nedostatečné harmonizace a neexistujících jasných ustanovení souvisejících s mechanismem kolektivní správy v této oblasti je, že výkonní umělci v několika zemích nemohou dostávat jakoukoli odměnu v souvislosti s jejich audiovizuálními právy.

- Neexistuje žádné přijatelné ospravedlnění obecného předpokladu, že práva výkonných umělců v audiovizuální oblasti budou převedena na výrobce. Tento předpoklad by evropská zákonná ustanovení neměla v žádném případě podporovat.

• Evropská komise v současné době vyhodnocuje **dobu trvání ochrany** udělenou příbuzným právům, včetně práv výkonných umělců. Na rozdíl od autorských práv, která trvají po dobu 70 let od autorovy smrti, jsou práva výkonných umělců chráněna v Evropské unii po dobu 50 let ode dne provedení výkonu nebo ode dne prvního zákonného zveřejnění či jeho sdělení veřejnosti. V důsledku toho někteří výkonní umělci ztrácejí práva související s jejich výkony, i když jsou ještě naživu. Pro porovnání, příbuzná práva mohou být ve Spojených státech chráněna po dobu až 95 let.

- V době, kdy velké množství evropských zvukových a audiovizuálních nahrávek vysoké a trvanlivé kvality, které jsou stále velmi populární a často používané, jsou na konci své doby ochrany, bylo by spravedlivé prodloužit dobu ochrany práv výkonných umělců na 95 let.

Výsledky studie také naznačují, že práva spravovaná pomocí kolektivní správy představují významnou část, možná i základní zdroj výnosů, které výkonní umělci dostávají v souvislosti s uplatňováním svých práv. Stanovení povinnosti pro komerční uživatele a výrobce zdarma zpřístupnit potřebné úplné a přesné informace organizacím kolektivní správy, které potřebují k tomu, aby mohly označit držitele práv, by jim usnadnilo jejich práva účinně spravovat.

A nakonec, tato zjištění zvýrazňují dopad uplatňování práv výkonných umělců na vytvoření a propagaci kulturních činností a příspěvek systémů kolektivní správy práv výkonných umělců k dynamice a kreativitě evropské kultury.

Současné kategorie práv udělených výkonným umělcům evropským zákonným rámcem jsou vhodné pro určité druhy použití, která souvisejí s novými médii. Důležité je, aby vytvoření kategorií práv šlo ruku v ruce s vývojem silného a dynamického evropského kulturního trhu a přispívalo k jeho obohacení. To znamená, že výkonní umělci musí mít možnost svá práva skutečně uplatňovat.